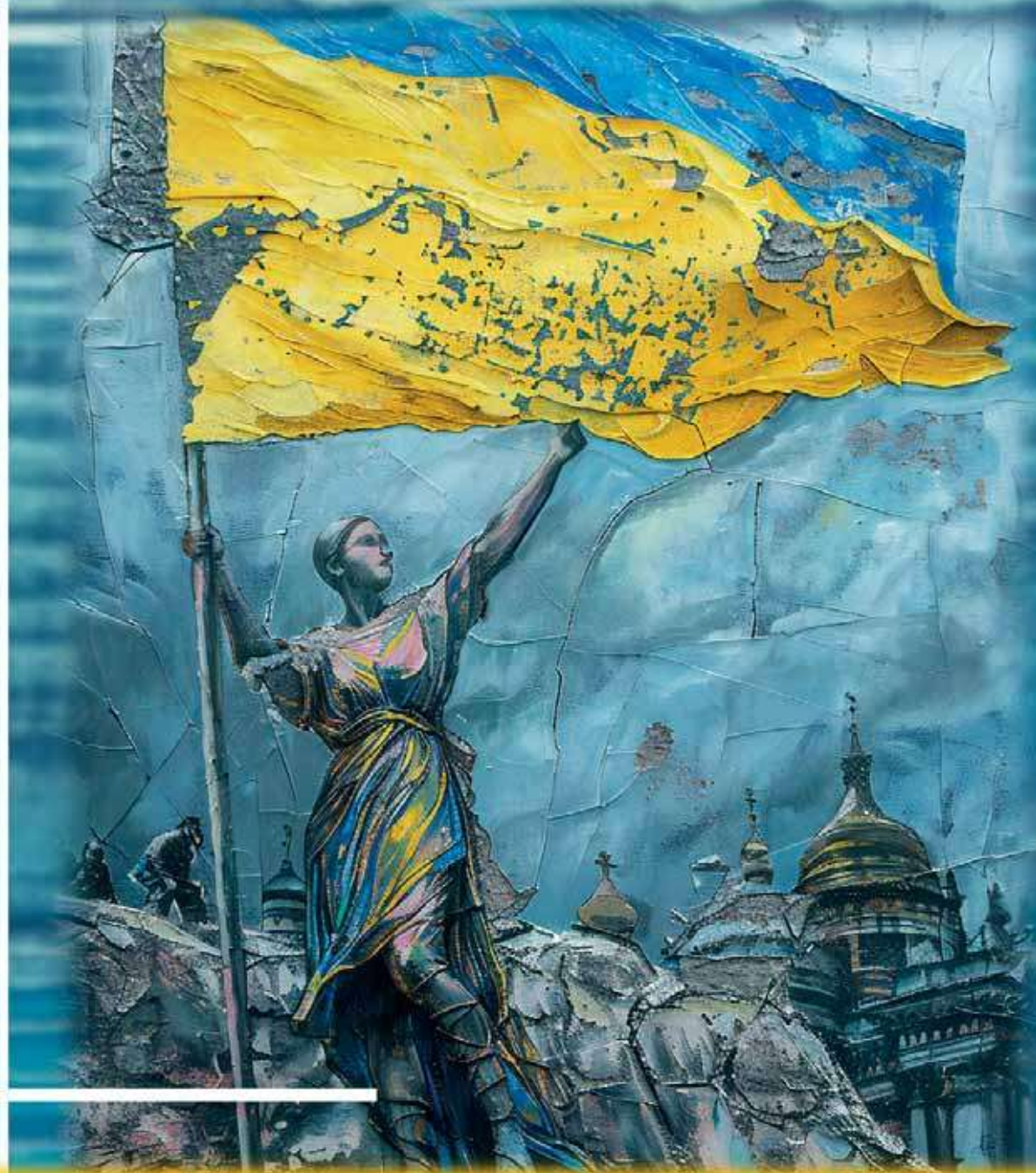

**СУЧАСНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ:
ДОБА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ
ЗЛАМІВ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СУЧАСНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ:
ДОБА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ ЗЛАМІВ**

Колективна монографія

За загал. ред. проф. Ю.С. Сабадаш

Київ
Видавництво Ліра-К
2026

УДК: 130.2:316.7
С91

*Усі права застережено. Копіювання, сканування,
запис на електронні носії і тому подібне
будь-якої частини видання заборонено.*

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол № 9 від 6 травня 2025 р.)*

Рецензенти:

Виткалов Сергій Володимирович – професор, доктор культурології, професор кафедри івент-індустрії, культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету;

Гуменюк Тетяна Костянтинівна – професор, доктор філософських наук, заслужений працівник освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи, інноваційно-методичного забезпечення освітнього та наукового процесів Київської муніципальної академії музики ім. Р. М. Глієра;

Кривошея Тетяна Олександрівна – доцент, доктор культурології, завідувач кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського.

С91 Сучасна культурологія: доба культурно-історичних зламів :
колективна монографія. / За загал. ред. проф. Юлії Сабадаш. – Київ :
Видавництво Ліра-К, 2026. – 466 с.
ISBN 978-617-8633-88-2

Колективна монографія представляє комплексне дослідження сучасної культурології, інтегруючи теоретичні засади з практичним осмисленням ключових тенденцій української гуманістики. Видання висвітлює міждисциплінарний характер галузі, значення історичної спадщини та вектори культурного розвитку в умовах глобальних і національних викликів. Автори – провідні українські науковці – пропонують багатогранний аналіз актуальних проблем, сприяючи формуванню критичного мислення та академічного діалогу.

Книга є цінним джерелом для дослідників, викладачів, студентів і всіх, хто прагне глибшого розуміння сучасних гуманітарних процесів та наукових дискусій.

УДК: 130.2:316.7

ISBN 978-617-8633-88-2

© Колектив авторів, 2026
© Видавництво Ліра-К, 2026

МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ ВІДБУДОВИ МИРУ В УКРАЇНІ

Різноманіття культурних та історичних традицій регіонів України демонструє істинні ознаки мультикультуралізму і чітко простежується в реаліях сучасного українського суспільства. Мультикультурність завжди відображалась у мовному розмаїтті українців. На теренах України можна зустріти носіїв азербайджанської, болгарської, вірменської, грецької, єврейської, молдавської, польської, російської, румунської, угорської, турецької та інших мов⁹⁶⁵. Незважаючи на визнання етнічного, мовного, релігійного та культурного розмаїття в Україні, соціологічні опитування свідчать про певні тенденції до ізоляціонізму та навіть ксенофобії у суспільстві. Це викликано специфікою історичного розвитку, маломобільністю населення, нестабільністю демократичних практик, що погіршилось з часів російської агресії проти України у 2014 році та повномасштабною війною у 2024 р. З часів незалежності України мультикультурність України визнавалась історично, але питання чи готове українське суспільство розглядати свою культурну та мовну різноманітність як багатство, а не як загрозу цілісності нації ставилось у більшості своїй академічною спільною ніж політичними діячами, бо як слушно зауважила вітчизняна дослідниця А. Колодій (2011): «відповісти на це питання непросто, адже титульна нація недостатньо консолідована, є двомовною, регіонально поділеною, а політичні еліти мають різні погляди на національні інтереси України»⁹⁶⁶. Особливість сучасного мультикультуралізму підкреслює можливість його впровадження в політику унітарних держав, таких як Україна. Тут існують етнічні, релігійні та мовні меншини, а мультикультурна мозаїка є ще складнішою, якщо враховувати ставлення більшості до людей з різних культурних та етнічних груп. Однак, щоб мультикультуралізм був визнаний як доктрина, необхідний конкретний законодавчий аспект, закріплений у державній політиці щодо громадянських прав, людської гідності та добробуту всіх громадян незалежно від їхньої етнічної приналежності, релігії чи мови. Оголосивши європейську інтеграцію стратегічним вектором розвитку у 1994 році, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися принципів демократії, міжнародного права та фундаментальних цінностей, включно із захистом прав меншин. Проте на цьому шляху існує багато викликів.

Війна в Україні змінила пріоритети суспільства, зробивши питання мультикультурного виміру та розвиток міжкультурної освіти як окремої, спеціальної освітньої стратегії менш актуальним. Воно не стоїть на порядку денному в урядових інституціях, та й недостатньо уваги приділяється культурному

⁹⁶⁵ Sikorska I., Nykyforenko N. The inquiry for intercultural learning in higher education in Ukraine. *Another Brick in the Wall: Rethinking Education Conference Proceedings*. Amsterdam, 11–15 November, 2019.

⁹⁶⁶ Колодій А.Ф. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах з неконсолідованими націями. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 8. URL: <http://political-studies.com/wp-content/uploads/2012/05/Kolodij-2011-81.pdf> (дата звернення 11.11.2023).

розмаїттю в Україні зараз і в академічному дискурсі. Між тим, стратегія післявоєнної відбудови країни вимагає певних політичних заходів, спрямованих на зменшення соціальної напруги і підвищення соціальної згуртованості для вирішення тих амбітних задач, які ставляться для післявоєнної відбудови країни. В даному процесі якісна міжкультурна освіта може зіграти ключову роль в рамках загальної стратегії розвитку освіти, яка слугуватиме засобом соціальної та особистісної трансформації і сприятиме створенню демократичного та вільного суспільства. Ця мета породжує потужні соціокультурні та освітні виклики вже зараз, заохочуючи академічну спільноту шукати шляхи модернізації освіти. У цьому контексті добре розроблена політика міжкультурної освіти може мати загальний позитивний вплив і сприяти зміцненню соціальної інклюзії. Більш того, міжкультурна освіта сприятиме підготовці молодого покоління до плюралізму, поваги до різних культур, емпатії, толерантності та демократії.

У працях видатних, міжнародно відомих науковців (Banks 1999; Brown 2008, Hill 2007; Faas 2011; Palaiologou 2018) зазначено, що мульти-/міжкультурна освіта являє собою складний процес, який включає академічне середовище, зміст навчальних програм, спеціальну кваліфікацію педагогів, які викладають у мультикультурних класах, а також впровадження механізмів і інструментів для розвитку міжкультурної компетентності викладацького складу та студентів⁹⁶⁷. В нашому дослідженні ми посилаємось на концепт міжкультурного навчання, запропоноване Лейном (Lane, 2012), який вважав, що міжнародна освіта – це набуття знань і навичок, що сприяють здатності учнів як розуміти культуру, так і взаємодіяти з людьми з культур, відмінних від їхньої власної⁹⁶⁸. Міжкультурна освіта сприяє також розвитку міжетнічних та міжкультурних компетентностей, які необхідні для гармонійного співіснування в мультикультурному суспільстві, у якому перетинаються глобалізаційні та глокалізаційні тенденції. Це стає важливим елементом глобального суспільного сталого розвитку.

Концепції мультикультурної освіти зародилися в руслі філософської, психологічної, педагогічної, антропологічної думки, де провідними були ідеї рівності, демократизації суспільства та освіти. У психологічних і педагогічних, які перетинаються з ідеями мультикультуралізму, простежуються ідеї прийняття і розуміння інших культур. Теза про те, що освіта повинна формувати здатність до співпраці людей різних культур, є основоположним в усіх варіантах концепції мультикультурної освіти.

Ідеологи міжкультурної освіти багато в чому спираються на принципи культурного релятивізму, філософію постмодернізму, що означає визнання необхідності поновлення загальнонаціональних цінностей за допомогою діалогу культур,

⁹⁶⁷ Banks J., Banks MacGee Ch.A. *Multicultural Education: Issues and Perspectives*. 3 ed. Boston, 1999. 446 p.; Faas D., Hajisoteriou C., Angelides P. Intercultural education in Europe: Policies, practices and trends. *British Educational Research Journal*. Vol. 40, No. 2, April 2014, Pp. 300–318 ; Hill I. Multicultural and International Education: Never the Twain Shall Meet? *International Review of Education*. 2007. Vol.53, No.3. Pp. 245–264 ; Palaiologou N. Intercultural education: new century, new needs. *Intercultural Education*, 2011. Vol. 22, № 4. Pp. 227–230.

⁹⁶⁸ Lane H. Intercultural Learning. *Encyclopedia of the Sciences of Learning* / Seel N.M. (eds). Boston, 2012. Pp. 1618–1620.

шляхом демократичної культурної політики та обліку соціокультурних, політичних змін. Етнічні аспекти освіти відносяться до числа проблем, які зачіпають основу процесу трансляції культури від покоління до покоління і пов'язують різні області гуманітарного знання. Останнім часом велика увага приділяється модернізації системи освіти шляхом привнесення до неї полікультурного компонента⁹⁶⁹.

Відомо, що міжкультурна освіта покликана сформувати міжкультурну компетентність, що містить у собі наступні компоненти:

1. Ставлення до іншої культури.
2. Знання про інші культури та їх носіїв.
3. Вміння інтерпретації і співвідношення зі своєю культурною традицією та іншими культурами.
4. Вміння прийняти «Іншого» та взаємодіяти.
5. Критичне усвідомлення культури, культурний релятивізм⁹⁷⁰.

Міжкультурна освіта охоплює взаємодію між людьми, релігіями, культурами, носіями різних мов, різних ціннісних орієнтирів і світоглядних позицій та ідеологій. Така освіта, особливо на рівні університетської, має фундаментальне значення для вирішення проблеми культурних відмінностей (принципів, цінностей, традицій тощо), а також інших відмінностей, зумовлених соціальними та економічними чинниками⁹⁷¹.

Входження України до європейського освітнього простору, обмін студентами та навчання іноземних студентів підвищили інтерес до міжкультурної освіти та навичок комунікації. Динамічний розвиток Болонського процесу в сфері вищої освіти в Україні є інструментом гармонізації систем вищої освіти і може бути взаємовигідним способом формування єдиного європейського ринку висококваліфікованої праці і вищої освіти. Участь України в цьому процесі дозволить домогтися рівноправного становища ЗВО, студентів і викладачів не тільки в європейському, а й у світовому співтоваристві, вирішити проблему визнання українських дипломів і зміцнити позиції на світовому ринку освітніх послуг. Процес інтернаціоналізації вищої освіти передбачає розвиток спільних програм академічної мобільності, розвиток міжкультурних комунікацій на основі інновацій і традицій всіх країн, створення адаптаційного клімату, що полегшує процес інтернаціоналізації, інтернаціоналізацію управління освітою та впровадження міжнародних стандартів вимірювання якості освіти.

В цілому вважаємо, що ефективність мультикультурності процесу інтернаціоналізації вищої освіти буде забезпечена за наявності таких соціально-педагогічних умов:

- опора на культурні, історичні та соціальні традиції української освіти;

⁹⁶⁹ Сікорська І. Мільтикультуралізм та його вплив на вищу освіту. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 3 (43). С. 134.

⁹⁷⁰ Flannery B., Vanterpool M. A Model for Infusing Cultural Diversity Concepts Across the Curriculum. *Development Network in Higher Education*. 1990. Vol. 9. P. 159–175 ; Okland O. Perspectives on Globalization and Culture. *Møter og mangfold: Religion og kultur i historie, samtid og skole* / H. V. Kleive, J. G. Lillebø & K.-W. Sæther (red.). Cappelen Damm Akademisk, 2022. Pp. 9–36.

⁹⁷¹ Сікорська І. Мільтикультуралізм та його вплив на вищу освіту. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 3 (43). С. 136.

- підвищення рівня академічної мобільності студентів і викладачів;
- готовність системи організації міжнародної діяльності в університетах до взаємодії із зарубіжними університетами в умовах реалізації сумісних проєктів та співпраці з освітніми програмами ЄС;
- методичне забезпечення успішної соціальної та культурної адаптації студентів і викладачів в умовах академічного обміну та їхньої готовності до діяльності в освітніх програмах ЄС⁹⁷².

Реалізація основних засад Болонського процесу досі не досягла завершальної стадії. Попри його позитивні сторони, існують і певні приховані ризики, що проявляються під час розширення академічної мобільності, переходу на дворівневу систему підготовки, порівняння освітніх програм за кредитною системою, оцінювання якості освіти та її контролю, а також у зіставленні наукових ступенів і визнанні дипломів. Окремої уваги потребує соціально-культурна складова, яка покликана забезпечити комфортне й толерантне середовище для всіх учасників. Саме тому залишається актуальним пошук ефективних соціально-педагогічних умов для успішної інтернаціоналізації освіти. Програми міжнародної мобільності – зокрема «Еразмус Мундус» та «Еразмус+» – свідчать про вагомий внесок у процес інтернаціоналізації вищої освіти. Вони сприяють посиленню міжкультурного діалогу, розширенню можливостей академічної мобільності, налагодженню партнерства й інтеграційних зв'язків між університетами в межах консорціумів, а також підвищенню мотивації в науково-дослідній діяльності. Водночас виявляються певні складнощі, зумовлені відсутністю належної мотиваційної політики для професорсько-викладацького складу, суб'єктивністю системи контролю якості освіти та недостатнім методичним забезпеченням соціально-культурної адаптації учасників програм мобільності.

Якщо переносити до України досвід провідних країн світу з впровадження міжкультурної освіти, то треба звернути увагу на те, що мультикультурна освіта не може бути обмежена рамками навчального закладу, а повинна здійснюватися у співпраці з неурядовими, професійними і громадськими організаціями. Але, особлива роль в реалізації ідей міжкультурної освіти має відводитись викладачеві. І тут саме педагогічні навчальні заклади повинні сфокусуватись на перспективі підготовки вчителя, викладача, здатного підготувати культурно компетентного фахівця, спроможного працювати в поліетнічному, мультикультурному суспільстві. Міжкультурна педагогічна освіта висуває певні вимоги до вчителя: знання етнографії, усвідомлення власної ідентичності, подолання етнокультурних стереотипів і упереджень, високі очікування від школярів, вміння інтегрувати ідеї мультикультуралізму в зміст свого навчального предмета, будувати толерантні відносини з учнями. Сучасні викладачі задля успішної реалізації своїх викладацьких завдань мають дотримуватися принципів відкритого спілкування, які передбачають:

⁹⁷² Сікорська І. Європейська політика інтернаціоналізації вищої освіти: мультикультурний вимір. *Культурно-гуманітарні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій* : монографія / Л. С. Горбунова, М. А. Дебич, В. В. Зінченко, І.М. Сікорська, І. В. Степаненко, О. М. Шипко / за ред. І. В. Степаненко. Київ, 2018. С. 180.

- взаємодію зі студентською аудиторією;
- сприяння взаємодії між студентами;
- надавати можливість для висловлення своєї думки та поглядів;
- використовувати переконливі аргументи під час читання лекцій та проведення семінарських, практичних, лабораторних занять;
- вміти слухати й чути своїх студентів;
- виправлення помилок здобувачів освіти має відбуватися у формі зворотного зв'язку⁹⁷³.

Практичне значення міжкультурної компетентності набуло актуальності в умовах мінливого та глобалізованого світу, а також активного розвитку віртуальних технологій та комунікацій. Воно передбачає вміння знаходити спільну мову з іншими людьми та доносити аргументовано свої думки, погляди, переконання та ідеї через культуру: знання мов, художньо-мистецьких традицій, особливостей релігійного різноманіття та ролі релігійного фактору в житті тієї чи іншої спільноти, історичної минувшини та географічних ландшафтів тощо.

Особливу важливість міжкультурна освіта набуває в кризових ситуаціях, таких як етнічні та релігійні конфлікти, кліматичні катастрофи, війна, пандемія та інші надзвичайні ситуації. Етимологія слова «криза» (грец. *krisis*) означає «переломний момент»⁹⁷⁴. У своїй роботі Gundel (2005) запропонував чотири типи криз: звичайні кризи, несподівані кризи, важко вирішувані кризи та фундаментальні кризи. Він також стверджував, що особи, особливо лідери, повинні усвідомлювати категоризацію криз для їх ефективного управління⁹⁷⁵.

Протягом свого історичного розвитку людство неодноразово стикалося з кризами, проживаючи кризові ситуації у різноманітних сферах. Як стверджують Adams and Salisbury (2014), на кризу може впливати культура, і вона може стати нестабільним станом, що охоплює політичні, економічні чи соціальні аспекти, які вимагають швидких змін як в організації, так і в індивідуальному порядку⁹⁷⁶.

Для суспільства «особливо чутливими є кризи, що вражають центральну ланку в політичній системі – державу»⁹⁷⁷. Адже саме на державу покладено регуляторні функції політичних, економічних, соціальних процесів; розв'язання вагомих для суспільства проблем; тактика та стратегія розвитку суспільства, зокрема – в системі вищої освіти⁹⁷⁸. Кризу можна сприймати по-різному. Насамперед вона викликає асоціації з деструктивними явищами та

⁹⁷³ Savu E. The «intercultural» teacher – a new response to the teaching career. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 128. Pp. 114.

⁹⁷⁴ Hickok D., Yilmaz E. The role of intercultural experience in crisis management: A qualitative study in a Swedish University. 2022. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1681544/FULLTEXT01.pdf> (accessed: 15.12.2024).

⁹⁷⁵ Gundel S. Towards a new typology of crises. *Journal of Contingencies and Crisis Management*. 2005. Vol.13(3). Pp. 106–115.

⁹⁷⁶ Adams N., Salisbury D. “Crisis” management: Uncertainty and the workplace. *SSRN*. Publ. 17.08.2014. URL: <https://ssrn.com/abstract=2481089> (accessed 24.02.2024).

⁹⁷⁷ Данищенко О. Міжкультурна компетентність як вимога часу в європейському вимірі державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток* 2014. № 6.

⁹⁷⁸ Кочубей Л. Класифікація політичних криз та їх основні ознаки. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія : Політичні науки*. 2018. № 3. С. 5–9.

процесами, серйозними струсами й стресовими станами, з загрозою сталому розвитку, стабільності та прогнозованості розвитку. Але, як це не парадоксально, кризи спонукають до активних дій, до пошуку нестандартних та ефективних рішень задля подолання кризових ситуацій, до формування нових соціальних, економічних, політичних, культурних зв'язків. Важливість вивчення та пояснення витоків кризи (першопричин у кожній конкретній ситуації) є важливим з кількох причин.

По-перше, в умовах кризи відбувається посилення *соціальної напруги*. Вияв соціальної напруги відбувається насамперед на соціально-психологічному рівні⁹⁷⁹. Якщо за нормальних умов життя у психологічному стані людини спостерігається стійке переважання позитивної емоційної палітри (радості, задоволення, щастя), то вона здійснює продуктивну та ефективну діяльність як у приватному, так і у соціальному та суспільному житті. Тоді як соціальна напруга є сумою фрустративних станів, які переживають члени спільноти чи суспільства загалом. Вона постає із невдоволення людей умовами життя, які перешкоджають задоволенню потреб, досягненню цілей чи порушують уявлення про суспільну справедливість⁹⁸⁰. Згодом такий стан починає відбиватися на поведінкових реакціях, посилюючи негативні очікування, поширення дезінформації, фейків, песимістичних настроїв, невпевненості у майбутньому, апатію, розчарування в авторитетах та цінностях, втрата довіри до органів влади, медіа. Це також може виливатися в ажіотажні, нерациональні дії (масова закупівля тих чи інших товарів, продуктів харчування, міграції населення в межах країни та за кордон, протестні виступи тощо)⁹⁸¹. Такий стан окремої особистості та суспільства загалом може призводити до зростання агресії, дискримінації, насильницьких дій, політичної радикалізації.

В умовах стрімкого зростання комунікації, глобальної економіки, коли фізичні кордони розмиваються віртуальною реальністю, коли у міжнародному середовищі взаємодіють на професійному та індивідуальному рівнях люди різних національностей, релігій, культурних та світоглядних традицій, усвідомлення культурних відмінностей та особливостей, культурна обізнаність, можуть допомогти уникнути або ефективно *розв'язати конфлікти викликані, міжкультурними непорозуміннями*. Тому міжкультурна компетентність та здатність до адаптації в нових для себе культурних умовах є необхідними навичками в умовах сьогодення⁹⁸². Під культурним конфліктом ми розуміємо будь-яке накладання сенсів, цінностей, традицій, інтерпретацій, які на початковому етапі зіткнення не здатні до комплексної взаємодії»⁹⁸³.

⁹⁷⁹ Spytska L. Social tension in society and its impact on life. *Modern engineering and innovative technologies*. 2023. Issue 25. Part 3. Pp. 17–22.

⁹⁸⁰ Slyusarevskyy M., Chunikhina S., Flaherty M. Social tension as a macro indicator of the psychological well-being of society. *Wiad Lek*. 2021. Vol. 74. P. 2812.

⁹⁸¹ Ibid. P. 2816.

⁹⁸² Bakhmat N., Krasnoshchok I., Voron O. International Experience of Using E-Learning during Pandemics and Military Conflicts. *E-Learning Innovations Journal*. 2023. Vol.1(2), P. 68–84.

⁹⁸³ Козлова І. Профілі культурних конфліктів у сучасному українському місті. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2010. Вип. 4. С. 193.

На мапі світу є чимало країн, де під впливом економічних факторів, класового розшарування, етнічної фрагментації, релігійного поділу, виникали конфлікти, що приводили до затяжних криз. Можна згадати Руанду, 1994 рік (геноцид між племенами,) Південний Судан, 1983: (конфлікт між етнічними групами через ресурси та політичну владу), Югославію, 1990-і роки (етнічні конфлікти між сербами, хорватами та боснійцями)⁹⁸⁴.

Роль освіти у вирішенні етнічних, расових та релігійних конфліктів є надзвичайно важливою. Вона може стати як інструментом примирення та побудови миру, так і фактором, що, у разі неправильного використання, посилює напруження. Особливе місце у виконання цієї мети займає міжкультурна освіта – освіта сприяє розвитку емпатії, критичного мислення та розуміння культурної різноманітності, допомагає молоді розпізнавати маніпуляції та пропаганду. Це важливо для боротьби з ідеологіями, що підбурюють до ненависті чи насильства. Міжкультурна освіта сприяє розвитку громадянських компетентностей, які допомагають людям брати участь у миротворчих процесах, вчать вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом та мають великий потенціал⁹⁸⁵.

Варто пригадати низку прикладів країн, які змогли відродитися після руйнівних конфліктів різних за причиною виникнення, в тому числі і завдяки освітнім ініціативам. Досвід країн, які пережили конфлікти, показує, що міжкультурна освіта може бути ефективним інструментом для соціальної згуртованості в умовах кризи⁹⁸⁶. Один з яскравих прикладів пошуку формату міжкультурної взаємодії демонструє Південно-Африканська Республіка (ПАР). У 1961 р. ця африканська країна здобула незалежність. На той час це була ізольована від світових геополітичних процесів країна зі складною постколоніальною спадщиною та з офіційною політикою расової дискримінації. Але, їй вдалося стати країною-лідером африканського континенту, з переходом від політики апартеїду до розвинутої економічної держави з демократичними цінностями. Через строкатість етнічного складу ПАР називають «райдужною країною». Така полірасовість свого часу стала передумовою конфлікту між білою меншістю та чорною більшістю. Колір шкіри став визначальним фактором для населення ПАР. Політична складова апартеїду означає відмежований один від одного економічний, соціальний та культурний розвиток людей різних етносів. Апогеем протистояння став режим апартеїду (відмежованості), запроваджений у 1948 р. у Південно-

⁹⁸⁴ Civil War in South Sudan. Global Conflict Tracker, Publ.12.05.2020. URL: www.cfr.org/globalconflict-tracker/conflict/civil-war-south-sudan (accessed: 15.01.2025) ; International Crisis Group. "Crisis Group." Crisis Group, 2019, URL: www.crisisgroup.org (accessed: 10.01.2025) ; Sudan Crisis Situational Analysis / Data Friendly Space. 28 February 2024. 52 p.

⁹⁸⁵ Боднарюк С., Бауер М. Творення мультилінгвального простору сучасної освіти на уроках іноземної мови у закладах освіти: досягнення та виклики. *Проблеми освіти*. Електронне наукове видання. 2021. № 1(94). С. 36–53.

⁹⁸⁶ Intercultural competence for all Preparation for living in a heterogeneous world / ed. by J. Huber. Council of Europe Pestalozzi Series, No. 2. Paris, 2012. 125 p. ; Кожевніков Р. Анатомія апартеїду в ПАР: від британського колоніалізму до політики Національної партії. *Спільне. Commons*. Опубл. 26.06.2024. URL: <https://commons.com.ua/uk/anatomiya-aparteyidu-v-par/> (дата звернення 11.12.2024).

Африканському Союзу (тодішньому британському домініоні) по завершенню Другої світової війни. Засудження іншими країнами режиму апартеїду призвели на 1980-ті рр. до того, що ПАР мала статус країни-вигнанця, до якої застосовувалися економічні та культурні бойкоти. Після розпаду СРСР та загалом змінами міжнародного ландшафту розпочалися зміни й у ПАР. Економічні еліти ПАР змушені були переглянути свої політичні погляди з метою уникнення політичних і економічних санкцій. Це також посилювало антиапартеїдні настрої в суспільстві. 2 лютого 1990 р. президент ПАР Фредерік Віллем де Клерк виступив на відкритті парламенту, розпочавши новий етап в історії країни: звільнено Нельсона Манделу, знято заборону на діяльність антиапартеїдних організацій⁹⁸⁷. У квітні 1994 р. в ПАР пройшли перші демократичні вибори, які ознаменували кінець панівної політики апартеїду та початок фази розбудови демократії. «Африканський національний союз» та новообраний президент Н. Мандела в основу своєї діяльності поклали расове примирення. Було створено комісію для виявлення жертв апартеїду та розкриття злочинів режиму. Відбулася й низка інших заходів, покликаних розв'язати проблеми країни щодо расової сегрегації та її наслідків: економічна реконструкція перерозподілу ресурсів, доступ до медицини, електропостачання, засобів гігієни, санітарії. Коли режим апартеїду впав, панівним гаслом для країни стало «Південна Африка належить усім, хто в ній живе». Ці слова означали, що для розбудови суспільства має бути задіяне і білі, і чорношкірі громадяни ПАР⁹⁸⁸. Була розроблена мультирасова та плюралістична система державного управління: багатопартійний парламент, судова система, вільні медіа, вплив громадянського суспільства, система соціального захисту населення. Особливий акцент було зроблено на забезпеченні громадян ПАР роботою та якісною освітою. Освітні реформи включали інтеграцію раніше сегрегованих шкіл та впровадження навчальних програм, які акцентували увагу на різноманітності, правах людини та багатокультурній спадщині країни. Незважаючи на виклики, ці реформи сприяли створенню більш інклюзивного суспільства⁹⁸⁹. Незважаючи на те, що перехід від диктатури до демократичного розвитку мав у ПАР трагічний характер, здобуті демократичні права залишились особливо цінними для громадян цієї країни. Вона спромоглася стати на шлях держави з індустріальною економікою, з розробленим апаратом управління із врахуванням посттравматичного досвіду апартеїду⁹⁹⁰.

Роль міжкультурної освіти на всіх освітніх рівнях важко переоцінити для Боснії і Герцеговини після війни на Балканах. Боснійська війна залишила етнічні поділи серед босняків, хорватів і сербів. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та інші міжнародні організації та інституції

⁹⁸⁷ Плохотніченко В. Демократичні перетворення Південно-Африканської республіки (1994–2012 рр.). *Міжнародний науковий вісник*. Ужгород, 2019. Вип. 1–2 (19–20). С. 284.

⁹⁸⁸ Кожевніков Р. Анатомія апартеїду в ПАР: від британського колоніалізму до політики Національної партії. *Спільне. Commons*. Опубл. 26.06.2024. URL: <https://commons.com.ua/uk/anatomya-aparteyidu-v-par/> (дата звернення 11.12.2024).

⁹⁸⁹ Плохотніченко В. Демократичні перетворення Південно-Африканської республіки (1994–2012 рр.). ... С. 281.

⁹⁹⁰ Кожевніков Р. Анатомія апартеїду в ПАР....

намагались сприяти соціальній єдності та міжкультурному діалогу в цій країні. Освітні програми зосереджувалися на розробці спільних наративів і сприянні комунікації між розділеними громадами. Дані ініціативи були спрямовані на запобігання подальшим конфліктам і формування взаємної поваги, хоча сегрегація в школах залишається викликом⁹⁹¹.

В Північній Ірландії десятиліття сектантського насильства між католиками та протестантами залишили глибокі суспільні розділи. Освітній сектор став одним із важливих інструментів постконфліктної реінтеграції суспільства. Тут, в шкільній освіті був використаний підхід міжкультурної освіти, де акцент був зроблений на інтегрованих школах, де діти з обох спільнот навчалися разом. Спільне навчання дітей різних етнічних, релігійних чи соціальних груп сприяє побудові довіри та зменшенню упереджень. Ініціативи, такі як програма "Освіта для взаєморозуміння" (Education for Mutual Understanding, EMU), сприяли діалогу та розумінню. Ці зусилля допомогли створити спільний простір для діалогу та сприяли мирному процесу⁹⁹².

Тож, ми можемо виокремити фактори, що безпосередньо впливають на успішне подолання міжкультурних непорозумінь під час кризових періодів:

- справедливе правосуддя (вкрай важливо провести розслідування воєнних злочинів і покарати винних);

- національне примирення (створення механізмів для діалогу між сторонами конфлікту, проведення громадських слухань та інших заходів для зцілення ран);

- економічна відбудова (інвестиції, створення робочих місць, підтримка малого та середнього бізнесу, пільгові канікули);

- демократичні реформи (розбудова та посилення демократичних інститутів, захист прав і свобод людини, забезпечення верховенства права);

- міжнародна підтримка (матеріально-фінансова допомога, технічна підтримка, дипломатична діяльність)⁹⁹³.

Досвід цих та інших країн показує, що суспільне відновлення після конфлікту – це довгий і складний процес, який вимагає комплексних заходів. Для подолання негативних наслідків конфлікту необхідні освітні програми, зокрема міжкультурний діалог та зміна соціальних норм. Крім того, потрібен комплексний підхід, спрямований на поєднання міжкультурної освіти з розвитком громад і реформами освіти, програми, які відображають культурний і історичний контекст конфлікту, тобто адаптація до конкретного контексту. Також важливою є робота з молоддю, а саме, залучення молодого покоління через освіту може мати тривалий вплив на суспільні настрої. І цілому, розуміння досвіду інших країн, що відновлювались після криз, може допомогти Україні розробити ефективну стратегію відновлення.

⁹⁹¹ Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. *Центр Дністрянського*. Опубл. 20.09.2022. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia> (дата звернення: 08.11.2024).

⁹⁹² McVeigh R., Rolston B. From Good Friday to Good Relations: Sectarianism, Racism and the Northern Ireland State. *Race & Class*, Vol. 48, No. 4, Apr. 2007. Pp. 1–23.

⁹⁹³ Countering Xenophobia and Discrimination and enhancing Social Cohesion: an evaluation of IOM approaches and initiatives / IOM Central Evaluation. December 2023. 88 p.

Збереження досягнень цивілізаційного розвитку людства на всіх рівнях відбувається через діалог. Міжкультурний діалог – це фундаментальний процес, який допомагає людям з різних культур розуміти один одного, співпрацювати та будувати міцніші стосунки. Міжкультурний діалог не лише став домінантною реалією сучасного світу, а й означив низку актуальних проблем сьогодення, які пов'язані як із загальнотеоретичними аспектами розвитку соціальної компетентності членів спільнот, так і з проблемою міжкультурних комунікацій

Європейський континент представляє собою мультикультурну спільноту. Тож Європейськими інституціями проводяться численні заходи щодо пошуку нових підходів до питань налагодження міжкультурного діалогу, який є важливим для управління культурним розмаїттям в багатокультурному середовищі⁹⁹⁴. Налагодження цього діалогу неможливе без володіння його учасниками міжкультурною компетентністю.

Рада Європи неодноразово звертала увагу на важливість міжкультурного діалогу в таких найважливіших документах, що стосується налагодження міжкультурного діалогу та забезпечення загальних прав та свобод громадян, а саме: Європейська конвенція з прав людини (1950 р.), Європейська культурна конвенція (1954 р.), Європейська рамкова конвенція про прикордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади (1980 р.), Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні (1992 р.), Європейська хартія регіональних мов і мов національних меншин (1992 р.), Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 р.), Штутгартська декларація про інтеграцію іноземців (2003 р.), Декларації Фаро про стратегію Ради Європи з розвитку міжкультурного діалогу (2005 р.), Біла книга з міжкультурного діалогу (2008 р.)⁹⁹⁵.

В Білій книзі з міжкультурного діалогу зазначено, що: «Міжкультурний діалог розуміється як процес, що складається з відкритого та ввічливого обміну поглядами між особами й групами осіб з різним етнічним, культурним, релігійним і мовним походженням та культурною спадщиною на основі взаєморозуміння і поваги. Його метою є розвиток глибшого розуміння різних світоглядів і практик, розширення співробітництва та участі (або свободи вибору), сприяння розвитку і трансформації особистості, а також підтримка толерантності й поваги до інших. Міжкультурний діалог сприяє зміцненню демократичної стабільності та подоланню забобонів і стереотипів у суспільному житті й політичній риториці, полегшує створення коаліцій із представників різних культурних і релігійних громад, а отже, може зарадити попередженню або деескалації конфліктів, зокрема й у випадках пост-конфліктних ситуацій і «заморожених конфліктів»⁹⁹⁶.

⁹⁹⁴ Brandtjen R. In varietate concordia – United in diversity: An analyze of the EU environment according to its motto. *Business & Management*. 2023. No. 6. URL: <https://www.econstor.eu/handle/10419/279539> (accessed: 07.12.2024); Christiansen P. Language policy in the European Union: European/English/Elite/Equal/Esperanto Union? *Language Problems & Language Planning*, 2006. URL: <http://ns1.esperanto-jongeren.nl/pdf/EuropeanUnion.pdf> (accessed: 19.12.2024) ; The concept of intercultural dialogue / Council of Europe. Intercultural Dialogue. URL: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/concept_EN.asp (accessed: 10.10.2024).

⁹⁹⁵ White Paper on Intercultural Dialogue : website. Council of Europe. URL: http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/WhitePaper_InterculturalDialogue_2_en.asp#P71_5982 (accessed: 01.10.2024).

⁹⁹⁶ White Paper on Intercultural Dialogue : website. Council of Europe. URL: http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/WhitePaper_InterculturalDialogue_2_en.asp#P71_5982 (accessed: 01.10.2024).

У часи кризи, коли суспільство зазнає значних потрясінь, цей діалог стає ще більш необхідним. По-перше, завдяки йому можливе спільне вирішення проблем. Адже кризи часто вимагають об'єднаних зусиль, а міжкультурний діалог допомагає знайти спільну мову та ефективні рішення. По-друге, відбувається посилення соціальної згуртованості. У часи нестабільності міжкультурний діалог може допомогти зміцнити соціальні зв'язки та посилити відчуття спільноти. По-третє, попередження конфліктів. Розуміння культурних відмінностей допомагає уникнути непорозумінь та конфліктів, які можуть погіршити ситуацію. По-четверте, сприяння соціального та економічного розвитку. Міжкультурний діалог може стимулювати інновації та креативність, що є важливими для подолання кризи.

Визначальні виклики для міжкультурного діалогу в умовах кризи:

Посилення націоналізму та ксенофобії. Кризи часто супроводжуються зростанням націоналістичних настроїв та нетерпимості до іноземців⁹⁹⁷.

Обмеження свободи слова. В умовах кризи можуть бути обмежені можливості для вільного вираження думок, що ускладнює відкритий діалог.

Інформаційні війни. Маніпуляція інформацією та поширення фейкових новин можуть підірвати довіру між людьми та ускладнити міжкультурний діалог.

Економічні труднощі. Економічна криза може призвести до соціальної нерівності та посилення конфліктів на етнічному та релігійному ґрунті⁹⁹⁸.

Важливість міжкультурного діалогу в умовах кризи:

Створення безпечного простору. Важливо створити атмосферу, в якій люди почуватимуться комфортно, висловлюючи свої думки та почуття.

Розвиток міжкультурних компетентностей. Необхідно розвивати навички активного слухання, емпатії, толерантності та критичного мислення.

Підтримка медіаграмотності. Люди повинні вміти критично оцінювати інформацію та розпізнавати маніпуляції.

Співпраця з лідерами громад. Лідери громад можуть відігравати важливу роль у сприянні міжкультурному діалогу.

Залучення молоді. Молодь є рушійною силою змін, тому важливо залучати її до участі в міжкультурних проєктах.

Схожість викликів. Україна, як і багато інших постконфліктних країн, стикається з низкою схожих викликів:

Масштабні руйнування інфраструктури: пошкодження житлових будинків, доріг, мостів, енергетичних систем тощо.

Гуманітарна криза: велика кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців; потреба тривалої гуманітарної допомоги.

Соціальна роз'єднаність: конфлікт часто призводить до поглиблення соціальних розколів та зниження довіри до державних інституцій. Наприклад, за

⁹⁹⁷ Tomasev N., Maynard J.L., Iason Gabriel I. Manifestations of xenophobia in AI systems. *AI & Society. Journal of Knowledge, Culture and Communication*. Publ. 2024. 23 p.

⁹⁹⁸ Abro A. Intercultural Communication is panacea to avoid 3rd World War / Medium, Publ. 30.08.2021. URL: <https://azizabro.medium.com/intercultural-communication-is-panacea-to-avoid-3rd-world-war-606cc78add08> (accessed 23.12.2024) ; O'Malley B. Global tensions challenge HE's intercultural mission. *University World News*. Publ. 03.12.2023. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20231202041649975> (accessed: 12.11.2024).

даними Центру Разумкова, після початку повномасштабної агресії Росії проти України частка громадян, які вважали, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі, істотно зросла (з 20% у грудні 2021 р. до 51% у вересні–жовтні 2022 р., досягши найвищих показників у лютому–березні 2023 р. (61%). Після цього спостерігається тенденція зниження цього показника. За даними останнього опитування, частка тих, хто вважає, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі, менша, ніж частка тих, хто дотримується думки, що вони розвиваються в неправильному напрямі (відповідно 33% і 47%), однак, їх співвідношення все ж залишається кращим, ніж перед початком повномасштабної війни (у грудні 2021 р. – відповідно 20% і 65,5%), 29% українців вірять, що Україна здатна подолати існуючі проблеми та труднощі протягом найближчих кількох років, 46% вважають, що Україна зможе подолати проблеми у більш віддаленій перспективі, і 11% – що Україна не здатна подолати існуючі проблеми⁹⁹⁹.

Економічна стагнація: війна завдає значної шкоди економіці, знижуючи виробництво та експорт, міжнародну торгівлю, різко погіршує інвестиційний клімат тощо.

Відмінності та унікальні аспекти. Водночас ситуація в Україні має низку особливостей:

Зовнішня агресія. Війна в Україні має яскраво виражений характер міжнародного конфлікту, що впливає на характер відновлення

Затяжна війна, яка розтягнена у часі, що ускладнює планування відновлення.

Геополітичний контекст. Розташування України на стику інтересів великих держав ускладнює процес відновлення.

Що стосується безпосередньо викликів для формування й розвитку міжкультурної компетентності в умовах післявоєнної відбудови, то пропонуємо виокремити наступні:

Травматичний досвід людей. Адже війна залишає глибокий слід у психіці людей, що може ускладнювати процес адаптації до інших культур та налагодження міжкультурного діалогу й співдії.

Обмежені ресурси. Війна призводить до значних економічних втрат, що може обмежити можливості для розвитку міжкультурних програм, академічної мобільності, міжнародних освітньо-культурних проєктів тощо.

Інформаційні війни. Російська пропаганда та дезінформація й продукування численних фейків підривають довіру до європейських демократичних цінностей та інститутів.

Міграція. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців потребує інтеграції в нове соціальне середовище. А вирішення вітальних проблем відсуває на задній план питання міжкультурних комунікацій та посилення міжкультурної взаємодії, в тому числі й через освіту.

⁹⁹⁹ Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів, віра в перемогу (червень 2024 р.) / Разумков центр, 25 черв. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r> (дата звернення: 10.01.2025).

Разом з тим, ми не можемо не розглядати різноманітні можливості для розвитку міжкультурної компетентності:

Інтернаціоналізація вищої освіти: залучення іноземних студентів, викладачів, розвиток програм обміну.

Міжкультурні проєкти: організація спільних проєктів зі студентами з інших країн, проведення культурних заходів.

Розвиток мовної освіти: заохочення вивчення іноземних мов, особливо мов країн ЄС.

Онлайн-платформи: використання цифрових технологій для організації онлайн-курсів та спілкування зі студентами з інших країн.

Включення міжкультурної тематики в навчальні програми: інтеграція міжкультурних компонентів у різні дисципліни.

Особлива ціннісна, організаційна, комунікаційна роль у міжкультурній освіті в післявоєнний період університетів у розвитку міжкультурної компетентності через:

- створення центрів міжкультурних досліджень, оскільки вони зможуть проводити дослідження, організовувати конференції та семінари;
- підготовку викладачів (проведення тренінгів для викладачів з розвитку міжкультурної компетентності);
- співпрацю з громадськими організаціями (спільні проєкти з громадськими організаціями, які працюють в галузі міжкультурного діалогу);
- залучення студентів до волонтерської діяльності (сприяння участі студентів у волонтерських проєктах, спрямованих на допомогу біженцям та внутрішньо переміщеним особам).

Для кращого розуміння культурних викликів в освіті та виробленню відповідних стратегій міжкультурної освіти, варто відштовхуватися від того, що є кілька рівнів культурного сприйняття здобувачів освіти:

«*Inner cultural*», тобто як життєвий досвід здобувача освіти впливає на його культурний бекграунд. Йдеться про роль відносин всередині родини, а також – про відносини в громаді (школа, офіс, релігійні та інші традиції);

«*Intracultural*» – досвід в межах одного й того самого суспільства (расове чи етнічне походження, гендерна ідентифікація, зовнішній вигляд, соціально-економічний статус);

«*Intercultural*»: культурна специфіка міжнародного формату.

При цьому всі вищезначені рівні не є ізольованими та доповнюють один одного¹⁰⁰⁰. Тому при виробленні стратегій міжкультурної освіти для формування міжкультурної компетентності, особливо в умовах кризи та післякризових ситуацій, зважати на необхідність формування соціо-гуманітарних знань та вміти їх використовувати на практиці. Для цього необхідно враховувати:

- інтеркультурність (ціннісне ставлення до культур, традицій, релігій, способу життя тощо інших людей);
- багатоперспективність (вміння побачити різні точки зору на одні й ті ж самі історичні, культурні, політичні події та явища, наприклад, християнська

¹⁰⁰⁰ Flannery B., Vanterpool M. A Model for Infusing Cultural Diversity Concepts Across the Curriculum. *Development Network in Higher Education*. 1990. Vol. 9. P. 168.

та мусульманська візія хрестових походів, сприйняття історії вікінгів для народів Європи з точки зору історичної перспективи);

– багатоаспектність (розуміння взаємозв'язків й взаємообумовленості у культурному, політичному, етнічному, гендерному, релігійному та ін. вимірах)¹⁰⁰¹.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у відновленні після конфліктів, оскільки вони забезпечують ресурси, експертизу, координацію та нейтральну платформу для миротворчих процесів. Їхні функції варіюються від надання гуманітарної допомоги та реабілітації до підтримки реформ, що сприяють довготривалому миру. Вони надають фінансову допомогу, технічну підтримку, а також сприяють координації міжнародних зусиль. Коротко окреслимо вектори та специфіку діяльності таких організацій в умовах воєнних конфліктів та післявоєнної відбудови:

гуманітарна допомога: ООН, Програма розвитку ООН (UNDP) Червоний Хрест ЮНІСЕФ та інші гуманітарні організації надають допомогу постраждалому населенню;

відновлення інфраструктури: Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку фінансують проєкти з відновлення доріг, мостів, енергетичних систем тощо;

підтримка демократичних реформ: міжнародні організації допомагають зміцнювати демократичні інститути, боротися з корупцією та забезпечувати верховенство права; Міжнародна кризова група (ICG) надає рекомендації щодо зниження напруження та врегулювання конфліктів.

політична координація: Міжнародна організація з міграції (ІОМ) працює з переміщеними особами та мігрантами, міжнародні організації сприяють координації зусиль різних країн та донорів.

Міжнародні організації відіграють критично важливу роль у забезпеченні гуманітарної допомоги, підтримці миру та створенні умов для стійкого розвитку в постконфліктних регіонах. Їхня діяльність є незамінною у тих аспектах, де місцеві уряди або не мають ресурсів, або стикаються з кризою довіри та ефективності.

Прикладом успішного втручання міжнародних організацій у процес відновлення постконфліктної країни, може бути Хорватія. Для післявоєнної відбудови окрім власних ресурсів Хорватія також отримувала щедрu допомогу від міжнародного товариства – Європейського Союзу, Світового Банку, ООН та інших. Такі організації, як ООН, ЮНЕСКО, ICOMOS, Європейський Союз (ЄС), Arbeiter-Samariter-Bund (ASB-Worker's Samaritan Federation) надали країні необхідну юридичну, фінансову та освітню допомогу для її постконфліктного відновлення. Грант Світового банку для постконфліктного фонду, започаткований наприкінці 2000 року, був однією з перших операцій із пілотування регіонального розвитку та підходів, орієнтованих на громаду, соціальну єдність для того, щоб допомогти у відновленні¹⁰⁰².

¹⁰⁰¹ Вербицька П. Завдання історичної освіти у вимірі сучасних інтеграційних процесів *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Держава та армія*, 2013. № 752. С 194–199.

¹⁰⁰² Косареви́ч С. Післявоєнна відбудова Хорватії. *Центр Дністрянського*. Опубл. 26.08.2022. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia> (дата звернення: 08.11.2024).

Відновлення України після війни – це складний і багатогранний процес, який вимагає спільних зусиль уряду, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Вивчення досвіду інших країн може допомогти Україні уникнути багатьох помилок і розробити ефективну стратегію відновлення.

Міжкультурна освіта в умовах післявоєнної відбудови діалог є важливою з різних точок зору:

Об'єднання суспільства, адже війна розділяє людей. Міжкультурний діалог допоможе подолати ці розколи та об'єднати суспільство навколо спільних цілей.

Залучення міжнародної допомоги, оскільки активний діалог з іншими країнами та міжнародними організаціями сприятиме залученню фінансової та гуманітарної допомоги.

Розвиток демократії. Саме міжкультурна компетентність є одним із засадничих елементів для розвитку демократичних інститутів та громадянського суспільства.

Створення позитивного іміджу України. Завдяки активній участі у міжнародних обмінах міжкультурний діалог, базований на міжкультурній компетенції, позитивно впливатиме на імідж України.

Для успішної реалізації стратегій міжкультурної освіти важливо спочатку зрозуміти наступні припущення:

Якісна міжкультурна освіта неможлива без належної підготовки фахівців, які в майбутньому навчатимуть студентів та учнів.

Розуміння важливості культурного розмаїття є передумовою для належного впровадження концепції культурного розмаїття у навчальну програму.

Впровадження концепції культурного розмаїття є передумовою для підвищення культурної обізнаності студентів та студенток на різних рівнях. Окремий розділ або курс про культурне розмаїття важливий для надання довідкової інформації та підкреслення важливості цих питань для студентства. Загальні курси із суспільних, гуманітарних і природничих наук створюють «рамку» для спеціальних дисциплін, які формують основну навчальну програму з міжкультурних студій.

Важливо визнати, що студенти з обмеженим життєвим досвідом, зазвичай, мають егоцентричний погляд на культурне розмаїття. Цей егоцентризм часто стає на заваді запровадженню та розумінню концепції культурного розмаїття. Ефективним способом протидії егоцентризму є викладання матеріалу, який студенти можуть пов'язати зі своїм особистим досвідом.

Чим більше соціально-гуманітарних дисциплін включено в освітній процес, тим більше студенти та учні зацікавлені в розумінні культурного розмаїття.

Успішна міжкультурна освіта вимагає, щоб учні розуміли прикладне значення міжкультурної комунікації в глобалізованому світі.

Викладачам та викладачкам важливо визначити когнітивний («знаючий») та афективний («сприймаючий») рівні навчання студентів і студенток, щоб визначити рівень їхнього сприйняття чи опору концепції культурного розмаїття. Наприклад, прослухати лекцію про культурне розмаїття ще не означає бути обізнаним про культурне розмаїття. Це лише отримання інформації. Тому практичний досвід, такий як спілкування з людьми з іншими культурними цінностями,

відвідування музеїв і мистецьких заходів, огляд визначних пам'яток тощо, є необхідними елементами для кращого розуміння культурного розмаїття.

Якщо поняття, пов'язані з розумінням культурного розмаїття, не включені у навчальну програму, зацікавленість, знання та практичні навички здобувачів освіти швидко знизяться¹⁰⁰³.

Також необхідно зважати на рівні, на яких може відбуватися діалог культур, та відповідно – міжкультурна обізнаність і компетентність:

1. Етнічний. Йдеться про взаємодію між локальними етносами. Цей рівень взаємодії характеризується зближенням та збагаченням внаслідок обміну культурами, а також посиленням етнічної самосвідомості.

2. Національний. Він більш складний, аніж етнічний, оскільки охоплює не лише культурний, а й політичний, економічний та ідеологічний аспекти. Регулятивні функції у цьому випадку зазвичай виконують державно-політичні структури.

3. Цивілізаційний. Це є найвищим рівнем взаємодії культур. Він об'єднує велику групу людей, які мають спільну культуру, цінності та історичний бекграунд. Для нього характерний всебічний обмін духовними, художніми та науковими досягненнями¹⁰⁰⁴.

Міжкультурні освітні стратегії передбачають заперечення етноцентризму (але зі збереженням етнічної самоідентифікації та самопрезентації); подолання стереотипів та упереджень, що створюють напругу й оціночні судження; сприяють усуненню бар'єрів між культурами, людьми різного віку, статі, соціального статусу, мови, етносу, релігії; употужнюють виховання відповідальності перед своєю спільнотою, почуття громадянства. Що ще раз підтверджує важливість міжкультурної освіти як однієї з ключових навичок ХХІ ст. Для міжкультурної освіти ефективною є проєктна діяльність. Очевидно, що в умовах війни вкрай важко віднаходити кошти для реалізації культурних проєктів в навчальному процесі. Тому необхідно звернутися до можливостей грантової підтримки міжнародних організацій. Зокрема, чимало цікавих можливостей пропонує програма «House of Europe», яка якраз й спеціалізується на фінансуванні Європейським Союзом культурних, освітніх, медичних проєктів, медіа-проєктів, скерованих та підтримку творчої взаємодії українців та їхніми колегами в країнах ЄС. Зокрема, «команда House of Europe підтримує творчу співпрацю та сумісну продукцію між організаціями з України та ЄС, фінансує розвиток культурної інфраструктури та програм для молоді»¹⁰⁰⁵.

В цілому, для досягнення стратегічної мети міжкультурної освіти необхідно сформулювати комплекс знань з історії, права, психології, економіки, політології, лінгвістики, культурології, мистецтвознавства та антропології, які сприяють формуванню цілісної особистості та надають можливості для практичної діяльності у подальшому житті. У контексті подальшої європейської інтеграції

¹⁰⁰³ Flannery B., Vanterpool M. A Model for Infusing Cultural Diversity Concepts Across the Curriculum. *Development Network in Higher Education*. 1990. Vol. 9. Pp. 162–167.

¹⁰⁰⁴ Sikorska I. Intercultural awareness as one of the learning outcomes under internationalization of higher education. *European Values in Ukrainian Education: Collective Volume*. Lviv-Toruń, 2021. Pp. 38–51.

¹⁰⁰⁵ House of Europe. URL: <https://houseofeurope.org.ua/> (accessed 25.02.2024).

України особливого значення набуває необхідність вивчення мов країн ЄС, історії та культури європейського континенту, засвоєння правових норм та емпатійного занурення в контекст європейської цивілізації.

Міжкультурна освіта покликана стати потужним інструментом розвитку міжкультурної компетентності в сучасному закладі вищої освіти. Перед міжкультурною освітою стоїть завдання допомогти студентам та студенткам досягти успіху в житті у швидко мінливому середовищі. Дуже важливо прищепити молодому поколінню плюралізм, демократію, толерантність і повагу до інших культурних середовищ.

Критеріями сформованості мультикультурної компетентності студентів є:

- усвідомленість професійної мультикультурної ситуації (вміння застосовувати професійні знання у відповідних ситуаціях, для досягнення певних результатів);

- осмисленість особистісного професійного саморозвитку в мультикультурній сфері;

- сформованість мотиваційно-ціннісного ставлення до професійно необхідних мультикультурних знань і вмінь (розуміння значущості прийнятих професійних рішень в мультикультурному середовищі; спонукання активно брати участь у соціальному житті мультикультурного суспільства);

- стійкість міжкультурної поведінки (чітке володіння знаннями і вміннями, адекватне реагування на ситуації, що відбуваються в мультикультурному суспільстві, грамотне прийняття рішень в поточних ситуаціях)¹⁰⁰⁶.

Міжкультурна компетентність є ключовим елементом у процесі відбудови України після війни. Вища школа, як провідний центр інтелектуального розвитку, має відігравати провідну роль у формуванні таких компетентностей у студентів.

Розвиток міжкультурної освіти в Україні – це складний і багатограний процес, який вимагає спільних зусиль держави, освітян, громадських організацій та кожного громадянина. Інвестуючи в міжкультурну освіту, ми інвестуємо в майбутнє нашої країни, роблячи її більш толерантною, відкритою та інклюзивною.

Чому міжкультурна компетентність важлива в умовах кризи?

По-перше, вона сприяє об'єднанню суспільства, розумінню та повазі до різноманітності, допомагає подолати розколи в суспільстві.

По-друге, є важливим фактором залучення міжнародної допомоги. Адже міжкультурно компетентні фахівці, хто має міжкультурні є більш привабливими для міжнародних компаній та організацій.

По-третє, сприяє толерантності, діалогу та участі в громадському житті, що є важливими аспектами розвитку демократії.

По-четверте, сприяє розвитку міжнародних зв'язків та залученню інвестицій, що особливо актуально в умовах післявоєнної відбудови.

На завершення звернемося до розлогої цитати з практичного посібника «Демократичний діалог»: «Сьогодні є загальновизнаним, що сталий мир – це той, який надає людям можливості та допомагає їм здобувати навички й

¹⁰⁰⁶ Сікорська І. Мультікультуралізм та його вплив на вищу освіту. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 3 (43). С. 140.

створювати інституції для мирного управління своїми різними, а часом і суперечливими, інтересами. Діалог є загальновизнаним найкращим інструментом для з'ясування та, можна сподіватися, врегулювання розбіжностей – об'єктивних чи суб'єктивних – що спричинили конфлікт. Незалежно від його визначення, діалог – це демократичний метод, спрямований на вирішення проблем шляхом взаєморозуміння та поступок, а не шляхом одностороннього нав'язування поглядів та інтересів однієї сторони. Зі свого боку, демократія як система управління є основою для організованого та постійного діалогу»¹⁰⁰⁷.

У сучасному все більш взаємопов'язаному світі розбудова миру стикається з новими викликами. Глобалізація ускладнила конфлікти, а недержавні суб'єкти та тероризм створюють значні перешкоди для традиційних підходів до розбудови миру. Крім того, зміна клімату стає ключовим фактором конфлікту, оскільки дефіцит ресурсів загострює напруженість у багатьох частинах світу.

Щоб подолати ці виклики, розбудова миру повинна включати нові стратегії. Використання таких технологій, як системи раннього попередження та аналіз даних за допомогою штучного інтелекту, може допомогти запобігти конфліктам. Його можна використовувати для аналізу величезної кількості даних для прогнозування насильства, дозволяючи миротворцям активно втручатися. Подібним чином блокчейн може забезпечити прозорість пост-конфліктного розподілу ресурсів, зменшуючи корупцію та зміцнюючи довіру серед місцевого населення.

Для відновлення миру в Україні в контексті нашої теми дослідження важливими напрямками міжкультурної освіти та розвитку міжкультурних компетентностей є подолання конфліктів через освітню та просвітницьку діяльність. Також важливо усвідомити війну як джерело глибоких втрат, але разом з тим вчитися використовувати культурні розбіжності для розуміння того, як вони впливають на формування стереотипів та ксенофобських настроїв. У цьому контексті розвитку потребує і культурна дипломатія: на міжнародному рівні це полягає в формуванні позитивного іміджу України через популяризацію її культурного розмаїття та підтримку успішної зовнішньої політики, а на внутрішньому рівні – у збереженні та популяризації національної культури, її регіональної самобутності та етнокультурного багатства, а також створенні якісного культурного продукту за підтримки держави, залучення інвестицій та активної участі громадянського суспільства. Освіта університетського рівня повинна активно сприяти реалізації цих напрямків у період післявоєнного відновлення. Використання наявних можливостей та перетворення викликів на досягнення є важливим завданням, яке потребує ефективних дій уже зараз.

¹⁰⁰⁷ Прутт Б., Томас Ф. Демократичний діалог: посібник для практиків. Генеральний секретаріат Організації американських держав; Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам; Програма ООН з розвитку, 2007. С. 7.